

МАРКО ВОВЧОК

(1833-1903)

План

1. Біографічні відомості.
2. Марко Вовчок – послідовниця Т.Шевченка.
3. Збірка «Народні оповідання».
4. Твори з російського народного побуту «Рассказы из народного русского быта».
5. Повість «Інститутка».
6. Творчість останнього періоду.
7. Листування Марка Вовчка.

Література

1. Гончар О. Марко Вовчок // Історія української літератури ХІХ століття: У 3-х кн. – Кн. 2: Підручник / Жулинський М. – К.: Либідь, 1996. – С. 569-594.
2. Лобач-Жученко Б. Літопис життя і творчості Марка Вовчка. – К.: Дніпро, 1983. – 464 с.
3. Нахлік Є. Ствердження романтичної моралі: баладні оповідання Марка Вовчка // Нахлік Є. Українська романтична проза 20-60-х років ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 228-253.
4. Сиваченко М. До теми: Марко Вовчок і народна казка // Сиваченко М. Сторінки історії української літератури і фольклористики. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 43-75.
5. Три долі: Марко Вовчок в українській, російській та французькій літературі / В.Агеєва. – К.: Факт, 2002. – 368 с.

Із літературною діяльністю Марка Вовчка пов'язано створення збірки «Народних оповідань», що позначені надзвичайною своєрідністю і справили каталізуючий вплив на розвиток української прози ХІХ століття. Особливістю життєвого шляху Марка Вовчка було активне спілкування з багатьма відомими діячами української та світової культури, науки, освіти, суспільного руху, діяльність у демократичному жіночому русі.

Марко Вовчок (літературний псевдонім Марії Олександрівни Вілінської) народилася 10 (22) грудня 1833 року в маєтку Єкатерининське Єлецького повіту Орловської губернії у збіднілій дворянській сім'ї. Виховання отримала в приватному пансіоні в Харкові (1845 – 1846 рр.). Побачене в дитинстві пізніше стало матеріалом для творів Марка Вовчка.

Протягом 1847-1850 рр. перебуваючи у своєї тітки в Орлі, допомагала виховувати її дітей, брала участь у літературних вечорах, де зустріла свого майбутнього чоловіка, фольклориста та етнографа Опанаса Марковича, який відбував заслання за участь у діяльності у Кирило-Мефодіївського товаристві.

У 1851 р. Марія одружилась з О. Марковичем і вони разом виїхали в Україну. Тут майбутня письменниця вивчила українську мову, займалась фольклористикою та етнографією.

Свою літературну діяльність Марія Олександрівна розпочала у 1856 році, взявши псевдонім Марко Вовчок. Ймення це довгий час було загадковим, його,

зі слів П. Куліша, вживали звичайно до подружжя Марковичів – Опанаса і Марії. За однією з версій письменниця взяла цей псевдонім, бо він був співзвучний прізвищу чоловіка, за іншою – Марія Вілінська прибрала такий псевдонім, бо саме в мальовничому селі Вовчки, де проживало молоде подружжя, вона почула кринично чисту українську мову й захопилася українським фольклором.

У 1857 році Марко Вовчок відправляє П. Кулішу два оповідання з народного життя українською мовою для розміщення в «Записках про Південну Росію». Після цього між нею та П. Кулішем зав'язалось листування і в 1857 р. він видав їх окремою книжкою під назвою «Народні оповідання» Марка Вовчка. П. Куліш захоплений авторкою писав: «Наш Марко Вовчок, як бджола Божа, випила найкращу росу з квіток нашої мови». Ці оповідання мали великий успіх, в 1859 р. в Санкт-Петербурзі їх переклав російською мовою І. Тургенєв. Цей несподіваний успіх спонукав молоду письменницю переселитись в Петербург, де вона зближується з Т. Шевченком, який захоплено відгукувався у щоденнику (запис від 18 лютого 1858 р.) про її оповідання, а через півроку присвятив письменниці вірш «Сон» («На панщині пшеницю жала»), навіяний мотивами «Народних оповідань». У січні 1859 р. відбулося їхнє знайомство у Петербурзі, що надихнуло поета на створення вірша «Марку Вовчку» з підзаголовком: «На пам'ять 24 января 1859»:

Недавно я поза Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмирало;
І виблагав. Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка
І обличителя жестових
Людей неситих. Світе мій!
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, і огрій,
І оживи моє побите
Убоге серце, неукрите,
Голоднєє. І оживу,
І думу вольную на волю
Із домовини возову,
І думу вольную... О доле!
Пророче наш! Моя ти доне!
Твоєю думку назову.

Коли до Т. Шевченка звернувся з проханням І. Тургенєв, аби той порекомендував прозу якого українського письменника варто читати як зразок чистої літературної мови, український класик відповів: «Марка Вовчка, бо він один знає нашу мову». І. Тургенєв згадував Марка Вовчка як жінку, яка не вирізнялася особливою вродою, але була високою, стрункою, з довгою русою косою, яку укладала короною довкола голови, мала чудові, незвичайної

глибини сірі очі й уміла одягатися зі смаком, володіла даром підкоряти людей. За його ж спогадами, Марко Вовчок «була окрасою і основним центром невеличкої групи малоросів, що згуртувалися тоді в Петербурзі і захоплювалися її творами: вони вітали в них, – так само, як і у віршах Шевченка, – літературне відродження свого краю». Коло знайомств письменниці було цікавим – П. Куліш, М. Костомаров, Т. Шевченко, Д. Писарєв, М. Добролюбов.

Незабаром вона змушена була виїхати із сином Богданом до Європи (Німеччина, Франція, Швейцарія, Італія). Перебуваючи в Парижі (1860-1866), Марко Вовчок, завдяки володінню французькою мовою, пише та перекладає, а деякі з її «Народних оповідань» настільки полюбались парижанам, що витримали декілька перевидань. Повість-казка «Маруся» була нагороджена премією Академії Франції, видавалась 20 разів і стала справжнім класичним твором французької дитячої літератури. У Франції Марка Вовчка застала звістка про передчасну смерть її хрещеного батька в літературі – Т. Шевченка.

Під час перебування за кордоном, Марко Вовчок зустрічається з Д. Менделєєвим, О. Бородіним, І. Сеченовим, І. Тургенєвим, який сприяв її знайомству з О. Герценом, Л. Толстим, Жюлем Верном; зустрічалась вона з чеськими письменниками – Й. Фрічем, Я. Нерудою. Письменниця була близькою до кола польських літераторів і революційних емігрантів, захоплювалась героїчною національно-визвольною боротьбою італійського народу, зокрема загонів Д. Гарібальді.

За кордоном Марко Вовчок прожила вісім років, потім повернулася до Петербурга, де провела наступні десять літ. Тут були видані кращі її повісті російською мовою: «Живая душа», «Тёплое гнёздышко» та інші. У ці роки вона редагує журнал «Переводы лучших иностранных писателей», перекладає твори Ж. Верна, Ч. Дарвіна, Г. Андерсена.

За чітку громадянську позицію Марка Вовчка починають переслідувати. За повість-казку «Кармелюк» її збиралися навіть притягнути до суду. Вона переживає душевне потрясіння, починає хворіти й покидає Петербург назавжди.

І. Франко так писав по смерті Марка Вовчка: «Зламалася велика сила. Закотилася ясна зоря нашого письменства. Умерла Марія Маркович, по другому мужу Лобач. Дехто здивувався на сю вість. Як-то, «Марко Вовчок» ще й досі була жива? Здавна ми привикли вважати її якоюсь кометою, що з великим блиском явилася на нашім духовнім обрії, щоб швидко відвернутися від нас і тільки десь-колись, мов із-за хмари, із-за туману кинути на нас промінчик свого світла. А тепер приходить вість, що вона, жива людина, від многих літ жінка українського поміщика Жученка, жила й досі, і тільки в останній хвилі д. 10 серпня (28) липня 1907 р. невблаганна смерть скосила сю велику силу».

Збірка перших творів Марка Вовчка, написаних у немирівський період життя, вийшла в Петербурзі під назвою «Народні оповідання» (1857). У Немирові написано більшість її перших оповідань російською мовою (збірка «Рассказы из народного руського быта»), повість «Інститутка».

У перші роки перебування за кордоном закінчені оповідання «Ледащиця», «Пройдисвіт», написане оповідання «Два сини». Цей період характерний тим, що Марко Вовчок як український прозаїк розробляє жанри психологічної повісті та оповідання («Кармелюк», «Невільничка», «Маруся»), створює жанр соціально-побутової повісті-казки («Дев'ять братів і десята сестриця Галя»). Частина цих творів увійшла до другої збірки «Народних оповідань» (Петербург, 1862). Активно виступає письменниця в жанрі повісті російською мовою: «Жили да были три сестры», «Червонный король», «Тюлевая баба», «Глухой городок». Ряд оповідань і казок, написаних французькою мовою, друкує в паризькому «Журналі виховання і розваги» П.-Ж. Сталя (Етцеля). На матеріалі французької дійсності письменниця створює художні нариси, об'єднані назвами «Листи з Парижа» (львівський журнал «Мета», 1863) та «Отрывки писем из Парижа» («Санкт-Петербургские ведомости», 1864-1866).

У 1867-1878 рр. найяскравіше виявився талант письменниці як російського романіста. Нею створено або завершено російські романи «Живая душа», «Записки причетника», «В глуши», повісті «Тёплое гнездышко», «Сельская идиллия» (опубліковані в «Отечественных записках»), перекладено російською мовою багато творів із французької, англійської, німецької, польської літератур, зокрема 14 романів та збірку інших творів Жюль Верна. Виступає Марко Вовчок і як критик (цикл «Мрачные картины»), редактор петербурзького журналу «Переводы лучших иностранных писателей» (до участі в журналі вона залучає багато жінок-перекладачок).

У досить уже пізнім віці вона вдруге вийшла заміж за поміщика Лобача. Останній її твір, виданий по-українськи, появився в «Киевской старине» 1902 р. «Чортова пригода». Його писано гарною мовою, хоч і не такою поетично блискучою, як давніші оповідання: у ньому вирає широко український дотеп і гумор, тому він цілком доладно вивершує доробок письменниці.

Найкраще в писаннях Марка Вовчка, без сумніву, її мова. При всій своїй простоті й популярності вона дуже багата лексиконом і незрівнянно мелодійна. З простою красою й ніжністю її мови й стилю в'яжеться нерозривно її ніжна любов до всіх нещасних, а особливо – до жінок. Вона вміє не лише сама відчувати їх горе, але також віднайти його основу і дати їй простий і ясний вислів, що сильно бере за серце читача.

Марко Вовчок була поборником реалістичного принципу відтворення дійсності. Оповідання й повісті письменниці – характерне явище переходу української прози від просвітительського реалізму до реалізму класичного.

Марко Вовчок збагатила українську літературу жанрами соціально-проблемного («Козачка», «Одарка», «Горпина», «Ледащиця», «Два сини») та баладного оповідання («Чари», «Максим Гримач», «Данило Гурч»); соціальної повісті («Інститутка»); психологічного оповідання і повісті («Чорнокрил», «Три долі») та соціально-побутової повісті-казки («Дев'ять братів і десята сестриця Галя», «Кармелюк»).

У кожному творі письменниці – свій, індивідуальний оповідач. В «Інститутці» – оповідач-персонаж, активний учасник подій; в «Козачці» –

оповідач-спостерігач, але найчастіше оповідь ведеться від імені жінки. Розповідь від першої особи давала змогу передати внутрішній світ героя з народу, розкрити суть народних характерів.

Повість «Інститутку» Марко Вовчок почала писати 1858 р. в Немирові, а завершувала наступного року в Петербурзі. Письменниця досягла в ній класичної довершеності сюжетно-композиційної організації, гармонії змісту й форми. «Інститутка» – найяскравіший зразок індивідуальної творчої манери Марка Вовчка як українського прозаїка. І. Франко вважав, що цей твір проникає «найглибше в суть кріпацького лихоліття». Після викривальної поезії Шевченка «Інститутка» була найвизначнішим антикріпосницьким твором.

У повісті зображена доля села напередодні ліквідації кріпацтва. У конкретних явищах, що відбуваються переважно в одному поміщицькому маєтку, відтворено кріпосницьку дійсність у її найтиповіших виявах. В основі сюжету – реальний соціальний конфлікт, який відбиває протиборство двох основних антагоністичних сил того часу. У загостренні соціального конфлікту повісті відтворюється процес посилення реальних класових суперечностей між кріпаками, доведеними до нестерпних страждань, і поміщиками, до краю розбещеними своїм повновладдям над кріпаком. У широкому розумінні конфліктують між собою люди і нелюди. Подібний конфлікт стане визначальним у багатьох реалістичних творах другої половини ХІХ століття, у повістях і романах І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Франка, драмах І. Карпенка-Карого, поезіях П. Грабовського.

В «Інститутці» Марко Вовчок піднімається на вищий, ніж в оповіданнях, художній рівень у створенні характерів. Це досягається, зокрема, відповідною семантичною витриманістю стилю мовних партій героїв, застосуванням художньої деталі. Провідним мотивом у творі є думка Устини: «Любо на волі дихнути!» Повістю «Інститутка» Марко Вовчок переконливо доводила, що ліквідація кріпосної системи є головним завданням доби. «Інститутка», як справедливо писав І. Франко, «належить до найкращих перлин нашої літератури». Цим твором письменниця започаткувала соціально-проблемну повість в українській літературі.

Повість «Інститутка» – найвидатніше досягнення Марка Вовчка першого періоду творчості. Вперше надрукована в російському перекладі в «Отечественных записках» (1860), а мовою оригіналу – в «Основі» (1862), повість стала відомою ще в рукописі. Спочатку твір мав назву «Панночка». «Цими днями, – ділився новиною у лютому 1859 р. І. Тургенєв, який і здійснив російський переклад твору, – мені прочитали її досить велику повість під назвою «Інститутка», від якої я прийшов у цілковите захоплення: такої свіжості й сили ще, здається, не було». Повість була присвячена Т. Шевченку, який також високо поцінував її, хоча в одному з листів О. Маркович передав слова авторки, що засвідчили її неабияку вимогливість до себе: «Що їм так до душі припала та «Панночка»?»

На жаль, інститутка – лише одна з аморальних потвор. Невипадково ні панночці, ні її чоловікові, ні старій поміщиці письменниця навіть не дала імен. Тут вона дотримувалася принципу, засвідченого ще в «Народних оповіданнях»,

– поміщики безіменні, вони у неї – не люди. Пан, образ якого в окремих епізодах викликає співчуття і бажання назвати його добрим, виявляє свою справжню суть, коли в кульмінаційній сцені стає на захист дружини, караючи ні в чому не винних селян.

Зовсім інший світ – образи селян-кріпаків. Безправні, принижені, змучені працею і знущанням, вони наділені могутнім духовним здоров'ям, непереборним жаданням волі. Селяни вимальовуються не опоетизовано – одноманітною громадою, а у складних виявах соціальної поведінки. Втечею рятуються від поміщицької розправи волелюбний Назар, місяцями блукатиме цей протестант без притулку й шматка хліба, напевне знаючи, що невдовзі його спіймають, однак доки те станеться – він вільний. Можливо, назавжди розпрощалася зі своїм Прокопом Устина, кров'ю обкипає кожна зароблена нею в тяжких наймах копійка, але й вона почуває себе вільною: принаймні сама може обирати собі місце роботи, може перемінити остогидлу службу. Досить цікавим і промовистим є принцип розподілу персонажів однієї соціальної групи – кріпаків – на дві частини: старше покоління (бабуся-служниця), яка є втіленням християнських засад життя, змирилася зі своїм становищем, готова терпіти й коритися, оскільки їй випала в житті така доля; друга група – це представники молодшого покоління кріпаків, які не збираються терпіти приниження і свавілля поміщиків. Вони готові боротися в будь-який спосіб, аби тільки отримати довгоочікувану свободу: Прокопа пан, розлютившись на непокору, віддає в москалі, Устина слідує за ним і стає наймичкою, Катря божеволіє і накладає на себе руки, а Назар втікає. У жодного з них доля не склалася щасливо. Але в цьому й полягає глибинний підтекст, закладений авторкою: кріпацтво настільки жахливе, що навіть важке життя наймички здається Устині щасливим, бо вона тепер може самостійно обирати господарів, яким буде прислуговувати; Назар, втікши від панів, змушений буде постійно переховуватись, боятись кожен хвилину бути спійманим, але хоча б якийсь час поживе на волі; божевільна Катря вдається до одного з найстрашніших християнських гріхів – до самогубства, але порівняно з кріпацтвом і це їй здається щастям.

Портретні характеристики найчастіше даються короткими штрихами; опис зовнішності позитивних персонажів гармоніює із їхньою загальною характеристикою: Устина – «хорошая, вразливая»; Прокіп – «високий парубок, ставний, поглядає, всміхається». В описі портретних деталей Катрі підкреслюються риси її походження з вільного козацького роду: «У червоному очіпку, у зеленій юпочці баєвій... то коло стола її вишивані рукава мають, то коло печі її перстені блискотять».

Одним із виявів майстерності Марка Вовчка можуть служити вдало дібрані іронічні порівняння. Висловлені оповідачкою або героями-протестантами, вони завжди містять глибокі соціальні узагальнення, додають істотні штрихи до правдивої картини дійсності. «Докучає, було, та робота. Докучає, аж пече, та що врадиш? Спасибі хоч за те, що не б'ють десять раз на день, як-от по інших чуємо». Або: «...Таке наше діло: хоч панам добре ведеться, хоч їм горе йметься, а нам певно одно: кому весілля, а курці – смерть». Або:

«Кріпаку хоч як щаститься, усе добро на лихо стане» і т. д. Помітно пішла вперед Марко Вовчок у мовній індивідуалізації персонажів: пересипана прислів'ями й приказками мова Назара; лагідно-покірлива мова бабусі; виважено-рішучі висловлювання Прокопа; істерична лексика панночки. Тут що не фраза, то ідіома, почута в гущі народній, а потім майстерно трансформована авторкою, яка була наділена надзвичайним лінгвістичним хистом.

Для розкриття ідейного змісту твору багато важать прикінцеві роздуми Устини. «Він мене з пекла, з кормиги визволив (...). Він чоловік мій і добродій мій». Прокіп зміг визволити Устину од кріпацтва тільки тому, що не побоявся виступити проти оскаженілої панночки. «Воли в ярмі, та й ті ревуть, а то щоб душа християнська всяку догану, всяку кривду терпіла і не озвалась!» – проголошуючи ці слова, Марко Вовчок визнавала природною народну боротьбу за волю.

Пейзажні малюнки в повісті невеличкі, лаконічні, пов'язані з фольклорною традицією; вони призначені відтінювати почуття, настрої героїв або подані як контраст до картин тяжкого життя селян, як-от: «Цвіте хутір і зеленіє... Коли б вже поглянув хто, що там коїлось. Люди прокидались і лягали плачучи, проклинаючи».

«Інститутка» прозвучала як суворий вирок кріпосництву, як пересторога гнобителям. Висока оцінка однаковою мірою стосується і змісту, і художньої довершеності повісті. Вражає, зокрема, щільна сконденсованість твору – на 40 сторінках розмістилося 47 розділів, думки багатьох з яких могли б розростися і в окремі твори.

Однак окремі письменники і критики, серед них і Олена Пчілка, були переконані, що росіянка за національністю не могла написати «Народні оповідання» й «Інститутку», натякаючи на те, що тексти писав нібито її чоловік Маркович. Розвіяти подібні сумніви по смерті Марка Вовчка взявся молодий історик і філолог Василь Доманицький, який опрацював архів письменниці й оприлюднив на його основі реферат «Марія Олександрівна Маркович – авторка «Народних оповідань», де читаємо: «Французьку мову вона добре вивчила в Харкові в пансіоні і коли була за кордоном, так чисто нею говорила, що французи не вірили, що вона не французенка. По-польськи вона говорила так добре... що Семевський – відомий історик і сам польського роду... – дивувався. Дуже добре вона говорила по-чеськи – обох цих мов вона навчилася від польських та чеських емігрантів у Парижі. Англійську та німецьку мови теж вивчила в Парижі і знову ж таки так досконало, що англійських класиків читала в оригіналах, а з німецької дуже добре перекладала... З англійськими класиками не розлучалась вона до смерті і в останні роки життя, коли її щось хвилювало, діставала з полиці Діккенса і, читаючи його, заспокоювалась. Це я навмисно зазначаю для того, щоб показати, що з таким хистом не дивно було б, коли б ... поруч з польською та чеською, вивчила досконало й українську мову». Однак найпереконливішим аргументом для В. Доманицького стали писані з неабияким художньо-мовним шармом листи Марка Вовчка, що не йдуть ні в яке порівняння з «тяжкими, многоглаголевими, сухими» листами О. Марковича.

Найвизначніша історична повість-казка Марка Вовчка «Кармелюк» написана в 1862-1863 рр., висловлює заповітні мрії народу про вільне заможне життя. Автор змальовує Кармелюка не кріпаком, а вільним сином вдови-козачки. Ріс і виховувався Устим у трудовій селянській родині в оточенні людей праці серед чудової природи. Все це благотворно вплинуло на формування його світогляду, характеру. Змалку він виявляє любов до скривджених, готовність допомогти їм у біді, навіть «накласти головою» за них.

У змалюванні образу Кармелюка письменниця весь час поєднує реалістичні риси з романтичними, казковими. У казках позитивні герої з народу завжди наділені надзвичайною силою. Таким змальований і Кармелюк Марка Вовчка. Ще хлопчиком він перепливав найглибші та найбистріші ріки, злавив на найвищі дерева, міг «у самі пропасні яри спускатись». Кармелюк наділений незвичайною красою. Краса його наскільки чаруюча, що люди німіли від зустрічі з ним. Навіть скупа пані, яка ніколи не розлучалася зі своїми скарбами, вражена красою Кармелюка, без опору віддала йому свої багатства.

Кармелюк – чесна й безкорислива людина, він уміє громадські інтереси ставити вище особистих: кидає стару неньку, молоду дружину, малу донечку і йде в ліс із «хлопцями рядити». Він упевнений у справедливості боротьби, яку веде з поневолювачами, задля цього він, добрий син, вірний чоловік, дбайливий господар, залишає спокійне життя та стає на важкий шлях пошуку правди.

У казках герой із народу зображений сильнішим від свого ворога. Таким є й Кармелюк, який щоразу тікав від ворогів і продовжував боротьбу. У словах закутого Кармелюка «Сподіваймося на ліпші часи!» розкривається його оптимізм, віра в перемогу. Таким настроєм проймалися й люди, які вірили в його повернення. Невипадково Кармелюк Марка Вовчка не гине, а невідомо куди зникає. Цим письменниця стверджує думку, що він, як і народ, безсмертний.

У немирівський період, у час великого творчого піднесення, Марко Вовчок поряд з українськими творами пише оповідання російською мовою – «Надежда», «Маша», «Катерина», «Саша», «Купеческая дочка», «Игрушечка», які увійшли до збірки «Рассказы из народного русского быта».

Намагання героя-селянина звільнитися від кріпацтва та його наслідків (Маша з однойменного оповідання, Настя з «Ледащиці», Назар із «Інститутки»), виступати за поліпшення долі убогих, за соціальну справедливість (Кармелюк із однойменної повісті) письменниця трактувала співчутливо. В оповіданні «Маша» втілено погляди письменниці на шляхи перебудови селянського буття. Марко Вовчок робить деякі, можливі в підцензурних умовах, спроби заглянути в перспективу народного життя, художньо виразити селянські ідеали та мрії про щасливе майбутнє. Так, з'являються мотиви суспільного влаштування кріпака після звільнення його з кріпацтва (становище Устини в «Інститутці», Маші в однойменному оповіданні), окреслюються конкретні ідеали трударя: воля, праця на себе («Викуп», «Маша», «Ледащиця», «Інститутка»). Важливість і актуальність цих мотивів для літератури глибоко зрозумів Т. Шевченко, свідченням чого є

синтез їх у присвяченому Марку Вовчку вірші «Сон» («На панщині пшеницю жала»).

Романи й повісті Марка Вовчка кінця 60-70-х років присвячені насамперед двом злободенним на той час завданням – художньому розвінчанню напускного «демократизму» балакунів із панівних сфер і показу становлення «нових людей», борців, відображенню демократичного руху й у зв'язку з цим осмисленню ролі та місця жінки в громадсько-політичному житті («Живая душа», 1868). Формування «нової жінки», усвідомлення нею облудності панського «лібералізму», розрив її з панським середовищем і сміливий вихід назустріч труднощам боротьби показуються в романі «В глуши» (1875). Ці герої не прагнуть легкої кар'єри, яку могло забезпечити їм дворянське становище, а стають на шлях участі в народно-визвольній справі. Письменниця виявила свій талант і в зображенні сильних, діяльних жіночих характерів.

Істотним внеском Марка Вовчка в освоєння реалістичних принципів образотворення є індивідуалізація образів-персонажів, що досягається розширенням художньої палітри в зображенні різних персонажів.

Основний спосіб зображення в реалістичних повістях та оповіданнях Марка Вовчка – достеменно відтворення дійсності. Тут письменниця відходить від багатьох форм умовності попередньої прози, зокрема від гротескно-гіперболічних деформацій, надмірної ідеалізації, особливої концентрованості мовлення героїв у стилізовано народнопісенній та сентиментальній манері. Про «Народні оповідання» Марка Вовчка І. Франко писав, що вони «визначаються незрівнянно оригінальним і свіжим стилем...».

Називаючи Марка Вовчка «кротким пророком», Т. Шевченко вказав на характерну особливість її індивідуального стилю – вміння в спокійно-стриманій манері передавати напружений драматизм подій чи внутрішніх переживань героїв. Спокійна, зовні стримана тональність при відтворенні найбільших бід, найважчих становищ і переживань створює особливу драматичну емоційну напруженість художнього викладу. Герої її творів – люди активні, творчі духом, щедрі почуттями, волелюбні.

Особливостями ідіолекту Марка Вовчка є:

- розповідь від першої особи, суб'єктивна манера оповіді;
- природна близькість до усної народної творчості;
- простота композиції (коротка експозиція, сама історія, лаконічний епілог);
- лаконічність описів;
- небагатомовність;
- розгляд подій під одним кутом зору (як впливав на них кріпосний лад і в якому співвідношенні вони були з народним побутом і звичаями);
- об'єктивність, легкість, щирість.

На думку Т. Шевченка, українська письменниця в зображенні народного життя піднеслася вище від Жорж Санд. О. Кобилянська пізніше писала, що твори Марка Вовчка «з повним правом стали в ряд з найкращими творами світової літератури про селянство».

Творчість Марка Вовчка посилила і міжнародну роль української літератури. За свідченням Петка Тодорова, проза письменниці у 60–70-х рр. XIX ст. мала вирішальний вплив на розвиток болгарської белетристики. Твори Марка Вовчка за її життя, починаючи з 1859 р., з'являються в чеських, болгарських, польських, сербських, словенських перекладах, виходять у Франції, Англії, Німеччині, Італії та інших європейських країнах.